

Ede Staal tijdens
zijn optreden

t Zel weer veujoar worden,
Ik roek t aan de lucht,
en d" eerste holtdoef vlugt,
De winter was laang, en ik was baang,
dat t nooit weer veujoar worden zol,
Mor t komt aaltied wel goud.

Ede Staal, de onvergetelijke bard van Fieke Spoel

HET HAASTIGE LEVEN VAN 'N GRONINGER ROMANTICUS

Met zijn unieke sound raakte de streektaalzanger Ede Staal - die wel de Groningse Jacques Brel wordt genoemd - je in het hart. Daar hoef je niet eens alles voor te kunnen verstaan. Hij is al 30 jaar niet meer onder ons maar zijn werk is nog springlevend. Wat was het voor man? Waar vond hij zijn inspiratie? We vragen het Fieke Spoel, die een kwart eeuw zijn levensgezellin was.

TEKST ELLIS ELLENBROEK | KUNSTWERKEN SIP HOFSTEDE, FOTOGRAFIE HANS SAS FOTOGRAFIE

De aardappelvelden. De lucht achter Uithuizen. Het Groninger hoofdstation. Zomaar drie stukjes Groningen die beeldend en liefdevol worden beschreven en bezongen door Ede Staal (1941-1986). Wie Ede zegt, zegt Groningen. Het is precies dertig jaar geleden dat de singer-songwriter en leraar Engels stierf aan longkanker. Maar zijn nalatenschap is tot op de dag van vandaag springlevend. Ede vertolkt als geen ander de trots van Groningers op hun regio, een trots waar de Groningers doorgaans niet mee te koop lopen. Hoe deed Ede dat toch? Hoe toverde hij die liedjes tevoorschijn, en de verhaaltjes die hij voorlas op Radio Noord, onder de naam *Zuzooien op*

zondagmörn? We vragen het Fieke Spoel, de vrouw met wie hij in 1962 trouwde.

Fieke (75) woont samen met haar huidige man Joop in Bierum, niet ver van Delfzijl waar op de dijk een standbeeld herinnert aan Ede Staal. Ede is nog altijd een deel van haar bestaan, zegt ze. Maar wat is het al weer lang geleden, dat zij - verpleegster uit Rotterdam - de zanger, die toen nog student Engels was, ontmoette. Meer dan een halve eeuw geleden. Het was in een dancing in Assen. Fieke was er met een vriendin uit Drenthe. Met haar rattenkopje en zelfgemaakte hippieachtige kleren viel zij op, de plattelandjongens zwermden om haar heen. Ede was met vrienden in de dancing. Ze raakten aan ►

Genoat...lutje juweeltjes van de zeeën,
Genoat... was ik mor traauwd mit n zeemeermin,
Genoat...wait ie wat mien olden destieds deden,
De doppen werden altied dreugd,
Ik roek de lucht nog oet mien jeugd:
n Handjevol bie d"houder in.

de praat, hielden contact en van het een kwam het ander. De Rotterdamse Fieke sloot met Ede ook het Noorden in haar hart. 'Het ontroert me hier, net als Rotterdam nog steeds.'

PIELEN MET PIANO EN BANDRECORDER

De vraag naar de bron van de juweeltjes van Ede is lastig voor Fieke. Noten lezen leerde Ede nooit, maar hij kwam uit een muzikale familie. Opa was dirigent van de dorpsfanfare in Leens, het dorp waar Ede Staal

opgroeide. Zelf speelde Ede een paar jaar trompet bij die fanfare. 'Hij zat altijd wel te pieren op de piano,' herinnert Fieke zich. Ook hadden ze een bandrecorder en op een dag, eind jaren zestig, kwam er een traporgeltje in huis, geruild tegen een koeienhoorn met een dekseltje met de boer van wie ze huurden. Begin jaren zeventig probeert Ede het voorzichtig in Hilversum, met Engelstalige liedjes en dan duurt het nog een jaar of tien voor hij ontdekt wordt als Groninger bard. Ede heeft zijn beroemde liedje *Mien Toentje* gemaakt voor de moestuinrubriek van Radio Noord. Het smaakt naar meer. 'De liedjes waren er zomaar,' zegt Fieke. 'Dan vroeg hij wel eens wat ik ervan vond.' Een romanticus. Dat was Ede. Een man met een klein hartje.

Fieke vertelt hoe Ede – die leraar Engels was aan de middelbare school – wel eens thuis bleef van zijn werk om een echtelijke ruzie uit te praten. Het zingen en schrijven, zegt Fieke, was mogelijk ook een uitlaatklep voor een blauwe plek uit zijn jeugd, een vader die tijdens de Tweede Wereldoorlog lid van de NSB was geweest. 'Hij kon het gewoon niet meer houden denk ik, op een gegeven moment moest het eruit.'

ALS NOMADEN VAN PLEK NAAR PLEK

Fieke en Ede maakten een indrukwekkende trektocht door het noorden. Begonnen op een bovenwoning in Veendam, verhuisden ze maar liefst tien keer tot aan Edes dood. Je kunt het je haast niet voorstellen, zo veel verhuizingen van een gezin waar in

Fieke sloot met Ede ook het Noorden in haar hart

t Is de lucht achter Oethoezen,
t is torentje van Spiek,
t is de weg van Lains naar Klooster,
En deur Westpolder langs de diek.

de loop der jaren zes zoons geboren werden. Dan heb je toch geen puf om steeds je boeltje te pakken? Maar Ede en Fieke wel. Ze hielden vooral van boerderijen. Zagen ze een indrukwekkend exemplaar leegstaan, dan

informeerden ze of de boerderij voor een schappelijke prijs te huur was. Zo ja, dan trokken ze er in. 'De muren maakten we geel, de vloer grijs en de ramen donkerrood. Nou, dat was ons huis.'

Vooral in het begin deden ze het zonder waterleiding of fatsoenlijke wc. Voor verbouwen was geen geld, en ach, ze waren toch zo weer vertrokken. Fieke: 'Ik vond dat normaal. Het kwam voor dat we de kachel op een verhuiskar zetten terwijl hij nog brandde. Daar gingen we weer. We hadden iets van nomaden over ons. Ik denk wel eens: Ede is natuurlijk niet oud geworden, op de een of andere manier hebben we haastig geleefd, alsof het al in de lucht hing dat we niet veel tijd hadden.'

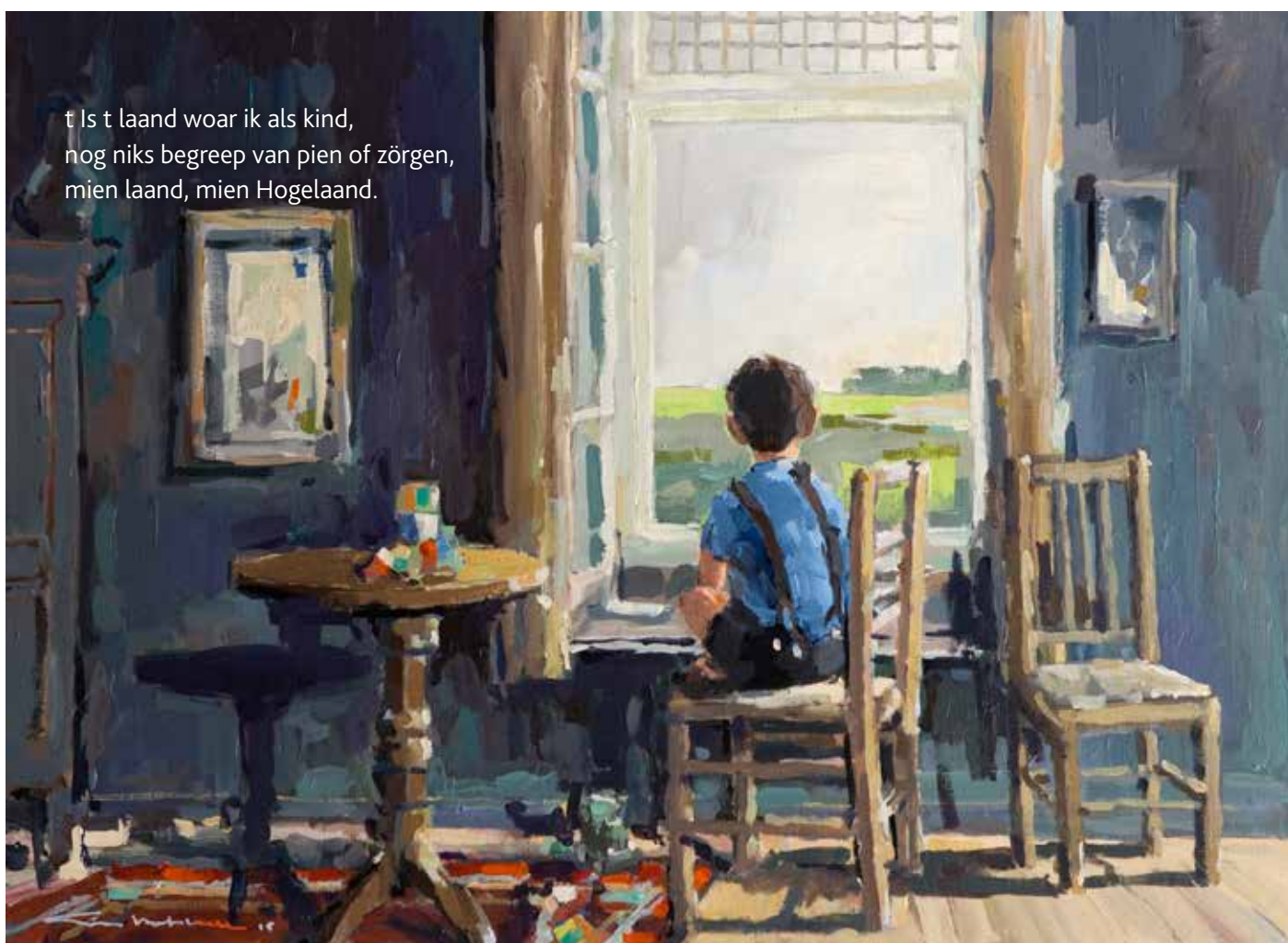
Het langst woonde de familie in Oost-Groningen. Nieuw-Scheemda, Nieuwe Statenzijl, Nieuw Beerta. Logisch, want Ede werkte op scholen in Winschoten en Woldendorp. De boerderij in Nieuw Beerta, waar ze in 1983 gingen wonen, siert de hoes van de cd *Mien Toentje*. ▶

t Is de horizon bie Roanum,
Vlak noa n dunderbui
Dat is mien laand,
mien Hogelaand.

Nij Stoatenziel, doe bist mien end en mien begun,
doe bist mien moan, en doe bist ook mien zun.
En bie leeg woater spaigelt Dollerd zich in t slied,
Nij Stoatenziel, doar wil ik strunen achter diek.

t Is t laand woar ik als kind,
nog niks begreep van pien of zörge,
mien laand, mien Hogelaand.

'We hebben haastig geleefd, alsof het al in de lucht hing dat we niet veel tijd hadden'

ACHTER DE TAFEL IN DE STUDEERKAMER

Op de tweede, postuum uitgebrachte plaat, *As vaaiër woorden*, bezingt Ede Staal Nieuwe Statenzijl:

Nij Stoatenziel, veur wel de rust en roemte wil

Doar staait t tij en sums de tied nog even stil

En bie leeg wotter spaigelt Dollerd zich in t sliet

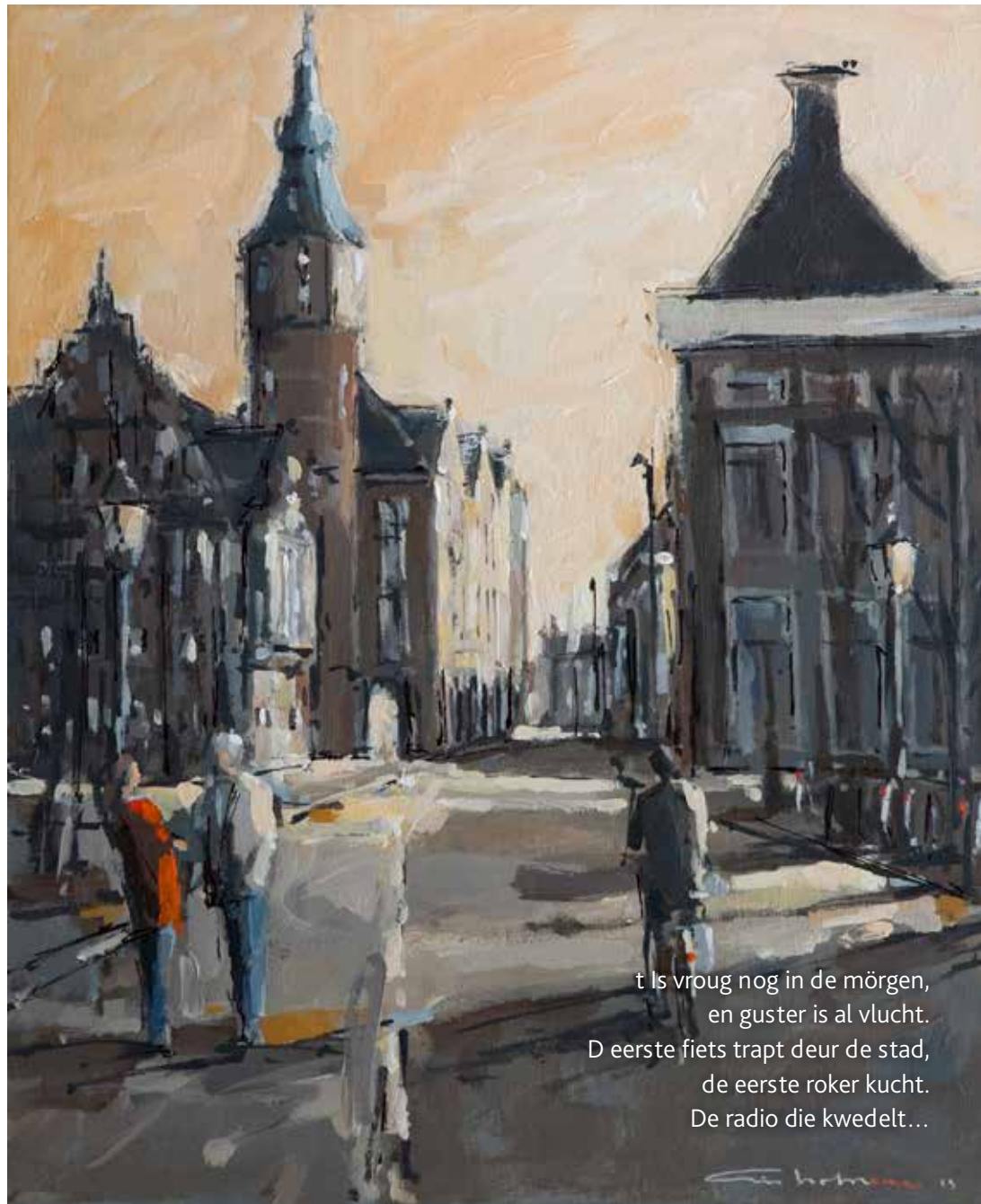
Nij Stoatenziel, doar wil ik strunen achter diek. O joa

Nij Stoatenziel, doar wil ik strunen achter diek

Je stelt je voor hoe romanticus Staal op zondagmiddagen en zomeravonden rondwaalde om inspiratie op te doen. Vissend langs de waterkant, misschien liggend op de rug, armen onder het hoofd, een grasspriet tussen de lippen. Even op zichzelf, mijmeren, ver weg van de drukte van zijn gezin.

Maar zo ging het dus niet echt, zegt Fieke. Hij had een drukke baan als leraar, had de tijd niet eens om er – met het oog op de schone kunsten – tussenuit te knippen. En hij was graag thuis. 'Wat werken in de tuin. Of in de studeerkamer. Achter zijn werktafel was zijn favoriete plek. Hij studeerde erg graag. Hij had een intellectuele belangstelling. Ede heeft zijn propedeuse rechten nog gehaald. En hij leerde Chinees.'

Dat Ede een ras-Groninger was is een beeld dat ook al niet klopt. Bij hem thuis werd geen Gronings gesproken, en in zijn eigen gezin ook niet. Hij had wel gevoel voor taal, dus ook voor

t Is vroug nog in de mörgen,
en guster is al vlucht.
D eerste fiets trapt deur de stad,
de eerste roker kucht.
De radio die kwedelt...

het Gronings en hij had ook wel degelijk een Gronings accent. 'Maar toen hij in het Gronings ging zingen kreeg hij wel kritiek. Taalpuristen vonden dat zijn taal niet echt Gronings was.'

SMARTLAPPENZANGERS UIT WINSCHOTEN

Een groot inlevingsvermogen lag ten grondslag aan zijn werk, denkt Fieke. Allerlei alledaagse typetjes komen voorbij in de verhaaltje *Zuzooien op*

zundagmörn, ook op verzameld verschenen. Fieke: 'Ik kon nooit begrijpen dat hij als intellectueel die gewone man zo goed kon nadoen. Hij kon zich zo inleven in mensen. Ik ben best een beetje een kakkie, nergens op gebaseerd hoor, maar ik baalde er wel eens van dat mensen dachten dat ik Geertje was, een van de typetjes in die verhaaltjes.' Edes muzikale smaak was ook ►

Op zundagmiddag even noar Termunten
of as k op t Hoogelaand bin
even noar Lauwersoog
din koop ik mie n lekkere zolde heern

'Taalpuristen vonden dat zijn taal niet echt Gronings was'

onnavolgbaar. 'Hij hield van klassiek. Maar ook van de smartlappenzangers Johan en Henk uit Winschoten. Die hadden een lied *Geloof, Hoop en Liefde*, vond Ede prachtig, ik snapte daar niks van, het was een soort piratensong.' Het had weinig gescheeld trouwens of Groningen was Ede voortijdig kwijtgeraakt. Aan Den Helder. Fieke: 'Na diensttijd had hij een baan in Den Helder kunnen krijgen, bij de Marine. Ik had best naar Den Helder gewild, daar woonde familie van mij. Maar ik was pacifistisch, ik wilde niet dat hij bij de Marine ging werken. Toen Ede in dienst ging hadden we daar al onmin over. Dat Den Helder is dus niet doorgestaan.'

China stond ook even op de verlanglijst: 'Ze vroegen daar leraren Engels. Het was nog onder Mao. Het is ons toen afgeraden.'

Van China ging de blik naar Zuid-Afrika: 'Ede had daar al een baan gevonden. Tot we beseften dat we in een wereld van apartheid terecht zouden komen.'

Shantyliedjes van Ede Staal op zijn Den Helders. Zuid-Afrikaanse songs. Chinese misschien uit de koker van de man met zijn talenknobbel.

Het had zo maar gekund. Het werden Groningse, gelukkig. ①

EXPOSITIE EDE STAAL DOOR SIP HOFSTEDÉ

Nog tot en met 11 december 2016 zijn in Landgoed Verhildersum in Leens de schilderijen van de Groninger Sip Hofstede te zien. De kunstenaar maakte ze ter gelegenheid van de 30ste sterfjaar, dit jaar, van Ede Staal. Hij liet zich hierbij inspireren door de songteksten van Ede. Geopend: dinsdag t/m zondag vanaf 10.30 uur Adres: Wierde 40/42, 9965 TB Leens De schilderijen zijn ook terug te vinden in het boek *Ede Staal, 30 jaar later*. Te koop voor slechts €19,95 via www.siphofstede.nl, bij Vesta in Groningen en in Verhildersum Leens.

Zien wichtje dij staait al te wachten,
n luudspreker belkt wat berichten,
ik loop t perron of en ril van de kol

